

ВИЩА ОСВІТА В УКРАЇНІ І БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС

Олександр НІКУЛІН, Микола САДОВИЙ

В статті визначені основні проблеми входження України в європейський освітній простір вищої школи.

The main problems of Ukraine's entrance in the European educational area of high school are denoted in the article.

Процеси європейської інтеграції поступово охоплюють сфери життєдіяльності і, зокрема, вищу освіту. В 70-і роки минулого століття виробничі процеси в країнах західної Європи були спрямовані на широке запровадження у практику здобутків науки. Науково-технічний прогрес став безпосередньою виробничою силою. Це дало змогу запровадити в цих країнах інтенсивний шлях розвитку. Входження освіти і науки України в європейський інформаційний та освітній простір є вагомим чинником економічного, соціального, інтелектуального, інноваційно-технологічного та культурного розвитку.

У 80-і роки ХХ століття були започатковані тенденції до інтеграції європейської освітньої та наукової діяльності. Міністри Великобританії, Німеччини, Італії та Франції у травні 1998 р. підписали Сорбонську декларацію, завдання якої спрямовані на створення конкурентноспроможного європейського простору вищої освіти на світовому ринку освітніх послуг. Основна ідея цих документів полягає в запровадженні європейської кредитно-трансферної системи (ECTS), міжнародне визнання ступеня бакалавра як рівня вищої освіти, що надає особі кваліфікацію та право продовжувати навчання за програмою підготовки магістра відповідно до положень Лісабонської конвенції. Університети Європи у 1998 р. прийняли «Велику Хартію Університетів», де визначені принципи їх діяльності. Через рік на Міжнародній Конференції міністрів освіти європейських держав у м. Болоньї було ініційовано до запровадження у життя Принципи «Великої Хартії Університетів», (рис. 1). Розпочався активний процес непростой конвергенції європейських інтеграційних процесів в галузі освіти та науки. Тепер уже знання все більше стають безпосередньою виробничою силою, їх роль якісно змінюється [7, с. 108–145].

В країнах Радянського Союзу були не менші наукові досягнення, а в деяких галузях ще й кращі, проте в силу певних обставин держава розвивалась по екстенсивному шляху. Таке наклало відбиток й на розвиток освіти і науки.

Загальновизнано, що стан розвитку освіти будь-якої держави визначає основні горизонти наукових досягнень. Традиційно середня та вища освіта в Україні займала передові світові рубежі. Таке підтверджується статистикою ООН і, зокрема, наслідками Всесвітніх шкільних предметних олімпіад, здобутками під час студентських наукових

змагань. «Велика Хартія Університетів» в ЄСРП була сприйнята позитивно, проте Болонський процес мало сприймався.

Після подій початку 90-х років Україна обрала шлях до європейської інтеграції. Виникла своєрідна суперечлива ситуація: держава має визнані світовим науковим товариством наукові центри, одну з передових у світі освітніх систем, але повинна призвичаїтись до іншої системи організації навчання, наукових досліджень. Та і в цілому світ природи та суспільства кінця ХХ– початку ХХІ століття характеризується кардинальними змінами. Серед них – глобалізація світової економіки, виникнення спільного інформаційного простору. Стрімке зростання ролі знань, нові технології докорінно змінюють біосоціальну природу людини.

Вимоги до формування засад європейської вищої освіти започатковані в Комюніке зустрічі міністрів європейських країн, які відповідають за сферу вищої освіти у Празі, 18–19 травня 2001 р.

Шляхи формування суспільства знань обговорювались на конференціях ЮНЕСКО в червні 2002 р. у м. Майнц (Німеччина), у березні 2003 р. в Парижі. У квітні 2003 р. відбувся саміт Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО) – у Будапешті (Угорщина).

У вересні 2003 р. прийнято Берлінське Комюніке міністрів, які відповідають за сферу вищої освіти щодо формування зони європейського дослідного простору.

На початку квітня 2003 р. проведено міжнародний конгрес із цієї проблематики і в Україні. В грудні 2003 р. підбито підсумки світового саміту в м. Женева (Швейцарія) [www.itu.int/wsis]. Світовий саміт з проблем інформаційного суспільства проведено у 2005 р. в Тунісі [1, с. 12–16].

Підсумки пройденого шляху щодо виконання Лісабонської, Сорбонської та Болонської конвенцій було підбито у травні 2005 року у Бергені.

Такі темпи розвитку дозволили нагромаджувати й передавати у будь-які куточки світу величезні обсяги інформації з колосальними, непомітними для людини швидкостями та низькими затратами. За даними саміту ЮНІДО з технологічного передбачення 2003 р. щорічний приріст світового ринку інформаційно-телокомунікаційних технологій протягом останніх десяти років становив у середньому 6–8 %, а в таких країнах, як Китай, В'єтнам, Польща, він сягав 25–27 %. Розподіл цього ринку між різними регіонами світу нерівномірний і відповідає загальному рівню їх економічного розвитку. Так, на США припадає 34 % світового ринку, на Європу – 29 %, Японію – 12 % і на решту країн світу – 25 % [1; 5].

З великим запізненням, починаючи з 2003 року головним пріоритетом розвитку України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей відкрите для всіх і спрямоване на розбудову у світовий простір інформаційне суспільство. Шляхи розвитку цього пріоритету визначається Законом України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [2]. Законом визначено, що «Основним завданням розвитку інформаційного суспільства в Україні є сприяння кожній людині на засадах широкого використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, можливостей створювати інформацію і знання, користуватися та обмінюватись ними, виробляти товари та надавати послуги, повною мірою реалізуючи свій потенціал, підвищуючи якість свого життя і сприяючи сталому розвитку країни на основі цілей і принципів Статуту Організації Об'єднаних націй, Декларації принципів та Плану дій, напрацьованих на Всесвітніх зустрічах на вищому рівні з питань інформаційного суспільства (Женева, грудень 2003 року; Туніс, листопад 2005 року) та Постанови Верховної Ради України від 1 грудня 2005 року «Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні» [1].

Стрімкі економічні зміни у Європі та світі і започатковане Болонською декларацією запровадження принципів «Великої Хартії Університетів», формування зони європейської вищої освіти стало базою для системи середньої школи в Україні. Вхід України в Болонський процес є історичною необхідністю і диктується закономірностями суспільного розвитку.

У 2005 році Міністр освіти і науки України С.Ніколаєнко підписав документи про вхід освіти і науки України в європейську інтеграцію [6]. За час, що минув, Україна зробила немало в частині наближення української освіти до європейських стандартів. Положення Болонської декларації повною мірою вирішено запровадити в 2010 році, а 2005 рік визначено як проміжний етап моніторингу проведення заходів в системі вищої освіти. На рис. 2 подана еволюція наближення освіти України до Європейських стандартів. Визначені пріоритети та складнощі, які виникли внаслідок запізнення інтеграції освітніх процесів у вищій школі нашої держави більше, ніж на 10 років.

До здобутків можна віднести здійснення поступового переходу до кредитно-модульної системи навчання, проведено широкомасштабний експеримент з незалежного тестування і продовжується обов'язкового тестування знань учнів, проводиться активний пошук ефективних механізмів ліцензування й акредитації ВНЗ, збільшується бюджетне асигнування освіти.

Однак залишається багато невирішених питань. Проміжок втраченого часу з 1999 року дискретно подолати неможливо, а тому виникає потреба обрання прискореного шляху щодо здолання перешкод входження у європейський освітній та дослідницький простір без втрат вітчизняних надбань, національних особливостей освіти, традицій українського народу тощо. Це досить важливо, бо сліпе механістичне переймання іншого способу мислення та менталітету на теренах України шкідливе і може набути руйнівного характеру. У зв'язку з цим ми пропонуємо більш предметно розглянути зміст принципів діяльності «Великої Хартії Університетів», які мали на меті сформулювати зону європейської вищої освіти та створення системи освіти інформаційного суспільства знань. Принципи діяльності подані на рис. 1. Вирішення їх залежить, насамперед, від політичної волі всіх гілок влади в Україні: починаючи від перегляду ідеології Статутів ВНЗ і завершуючи виділенням не менше 10 відсотків коштів ВВП на освіту Державним бюджетом України. На цьому ж рисунку визначені пріоритети структури і змісту освіти. На нашу думку, потребує деталізації один принцип діяльності: вірність традиціям європейського гуманізму, решта – 5 принципів діяльності не викликають сумнівів. Запровадження їх буде сприяти позитивному розвитку вищої, а відповідно і середньої школи. Щодо традицій європейського гуманізму, то ними не можна підміняти вікові надбання, здобутки та традиції українського гуманізму, народних традицій, звичаїв, культури. Тому дана проблема потребує глибокого і всебічного психолого-педагогічного дослідження.

Набагато складнішою є проблема створення протягом 1999–2010 років (так заплановано Болонським процесом) системи європейської вищої освіти. Механічне запровадження дворівневої підготовки фахівців бакалавр-магістр, яке нині маємо в Україні, не повною мірою відповідає потребам українського суспільства. Адже в державі необхідно ліквідувати профтехосвіту, спеціальну середню освіту, запровадити вузьку спеціалізацію (учитель може мати лише один фаховий профіль: учитель фізики чи географії) тощо. У цьому напрямку необхідно мати свою власну, відмінну від Європи стратегію рівневої підготовки фахівців. Проблема залишається невивченою і нагальною.

Залишається незрозумілим поняття «європейського простору вищої освіти» особливо у правовому, соціальному аспектах. Аналогічно ще немає певної визначеної думки щодо створення європейської системи залікових та екзаменаційних одиниць. На нашу думку, має певний дискримінаційний характер вимога Болонської декларації щодо посилення європейської тематики в навчальних планах, відсутня вимога щодо національного компоненту у вищій освіті. Адже Світ не завершується однією Європою.

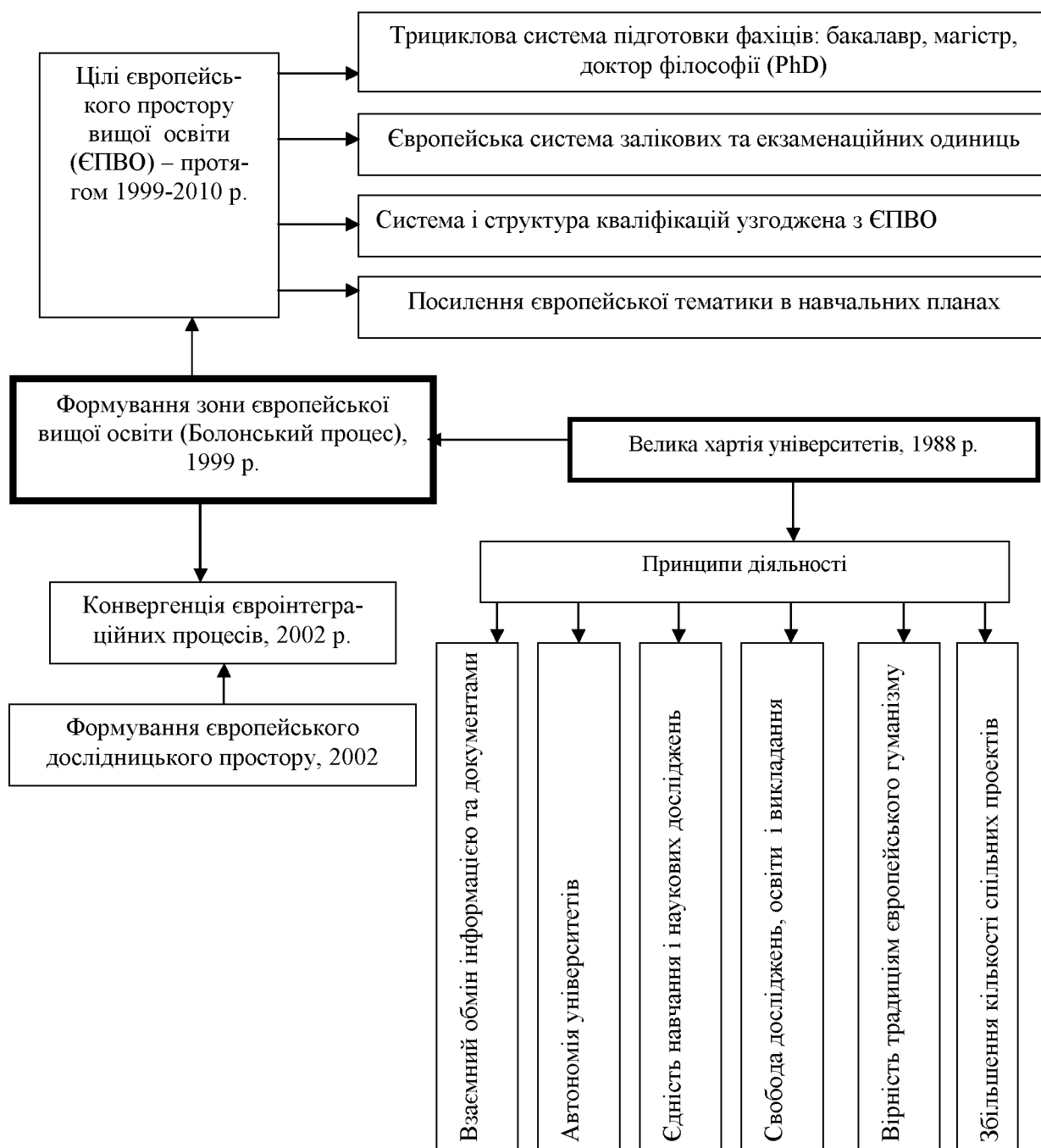

Рис. 1. Конвергенція освіти і науки в Європі

Берлінська конференція міністрів освіти і науки європейських держав започаткувала конвергенцію двох євроінтеграційних процесів: створення Європейської зони вищої освіти і Європейського дослідницького простору. За умов соціального становища науковців

в Україні такий дослідницький простір може поглинути і «вимити» український «розум» в Європу назавжди, залишивши Україну на задвірках еволюції.

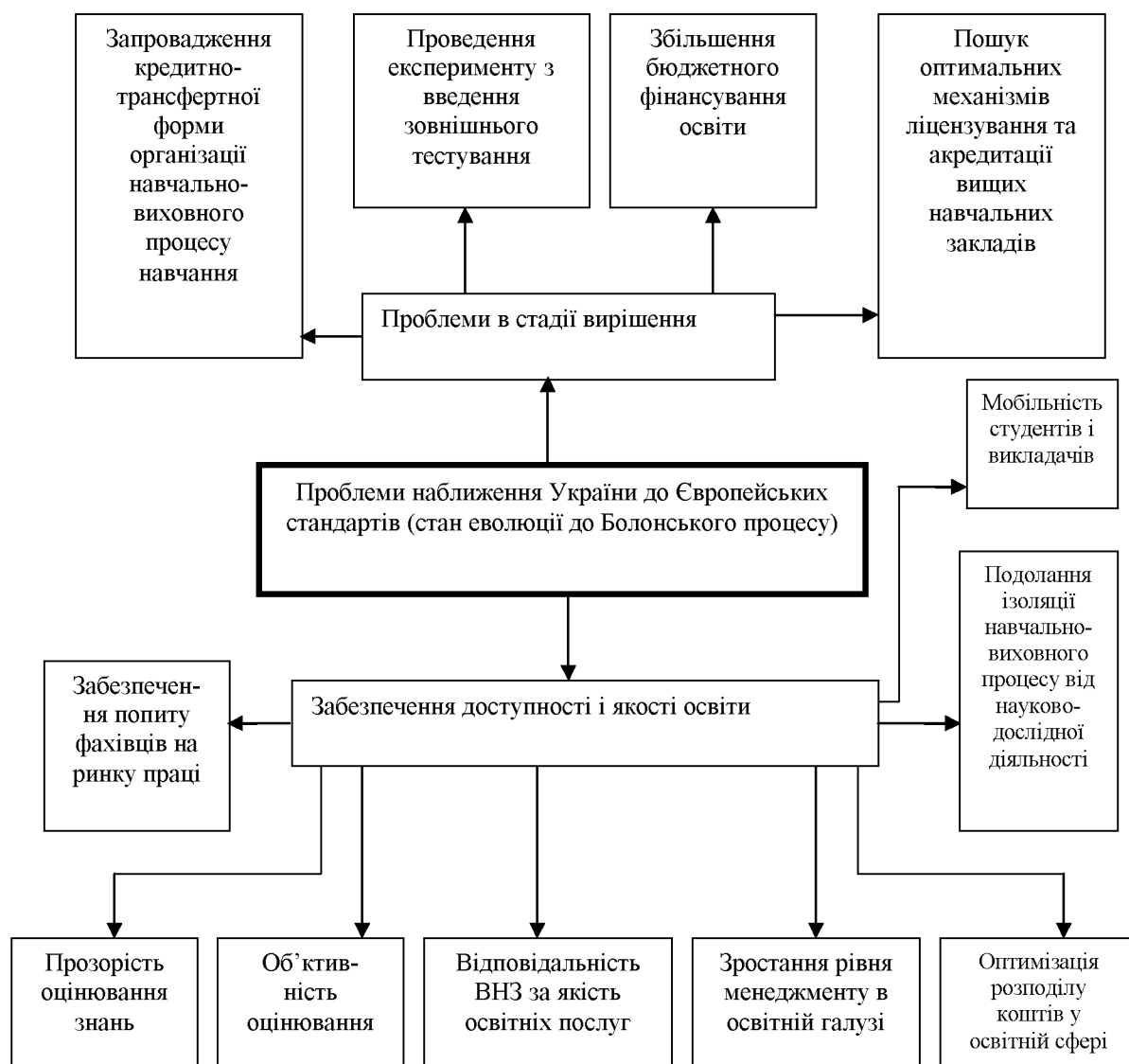

Рис. 2. Наближення освіти України до Європейських стандартів

На рисунку 2 подана схема, на якій показано проблеми, які виникли при перших спробах наближення України до європейських стандартів. Перші кроки розкриття структури і змісту поняття кредитно-модульної системи організації навчання показали невідповідність до цього професорсько-викладацького складу, відсутність для навчання ґрунтовних рекомендацій. Виник супротив викладачів в цілому добрій справі. За умови, якщо європейська кредитно-модульна система навчання краща за вироблену в українській вищій школі. То її потрібно пропагувати. Подібна ситуація склалася і з тестуванням, бо в цілому хороша і перспективна організація зовнішнього тестування спочатку учнів, а потім і студентів потребує перевіреної матеріальної бази, насамперед,

прозорих і якісних тестів перевірки знань. Початок уже є, незалежне тестування необхідно прискорено запроваджувати. Однак, паралельно слід провести психолого-педагогічні дослідження і своєчасно внести корективи у всі форми цієї роботи.

За роки започаткування ринкових перетворень в Україні значна частина вищих навчальних закладів всіх форм власності зазнали деформацій, а тому пошук оптимальних механізмів ліцензування та акредитації є проблемою далеко не вирішеною.

В Україні залишається одним з найгірших у світі фінансування освіти та науки.

В цілому є низка невирішених проблем наближення України до європейських стандартів. Одним із стратегічних завдань є забезпечення доступності до якісної освіти, забезпечення якої передбачає вирішення серії проблем (див. рис. 2). Розгляд їх є нагальним і відкриває широкі можливості для психолого-педагогічних досліджень у галузі дидактики вищої і середньої школи.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Парламентські слухання з розвитку інформаційного суспільства в Україні. 25 вересня 2005 року. – К.: 2005. – 64 с.
2. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки». Верховна Рада України. м. Київ 3 листопада 2006 р. № 330-V.
3. Доклад Всемирного Банка 2001 г. Формирование общества, основанного на знаниях. Новые задачи высшей школы. /Пер. с англ. – М.: Издательство «Весь мир», 2003. – С. 37-79.
4. Доповідь Кабінету Міністрів України про стан та розвиток інформатизації в Україні за 2006 рік. Кабінет Міністрів України, 03 жовтня 2006 р. № 6917/2006.
5. Журавський В.С., Згуровський М.З. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти. – К.: ІВЦ Видавництво «Політехніка», 2003. – 200с.
6. Ніколаєнко С.М. Перше завдання МОН – підготовка конкретних кроків щодо реалізації програми уряду України //Освіта України. 2005. №12. – С. 1-3.
7. Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки. – 2006: Монографія /За ред. О.С.Власюка. – К.: НІСД, 2006. – 576 с.
8. Pedrosa J. Notes concerning the preparation of the Bologna meeting (Sorbonne Declaration). – Aveiro: 1999. – 67 p. (Сорбонська декларація. Нотатки з підготовки до Булонської декларації).
9. Haug Guy. Trends and Issues in Learning Structures in Higher Education in Europe. – Bonn, HRK, 2000. – 77 p. (Перспективи проблеми вищої освіти в Європі).
10. Harris Christopher. In the Shadow of Bologna/ EAIE Forum, 2000. – Special Edition. – P. 22-24. (Під знаком Болонії)
11. bolognapromoters@eua.be
12. <http://www.dfes.gov.uk/bologna/>
13. www.tspu.edu.ua /ресурси/кредитно-модульна система
14. www.bologna-berlin2003.de/pdf/bologna_declaration.pdf.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Нікулін Олександр Васильович – генеральний директор ТОВ «Найкен» (м.Київ)

Наукові інтереси: розвиток та створення сучасного освітнього середовища у процесі вивчення природничих дисциплін

Садовий Микола Ілліч – доктор педагогічних наук, професор кафедри фізики та методики її викладання КДПУ ім. В.Винниченка

Наукові інтереси: проблеми розвитку вищої освіти в Україні.